

*Dzieje górnictwa – element europejskiego dziedzictwa kultury,
pod red. P.P. Zagożdżona i M. Madziarza, Wrocław 2008*

*dziedzictwo górnicze, ochrona środowiska,
zagospodarowanie terenów górniczych,
geoturystyka*

Cezary BACHOWSKI**
Andrzej KOSIÓR*
Jan KUDEŁKO*

OCHRONA EUROPEJSKIEGO DZIEDZICTWA GEOLOGICZNEGO I GÓRNICZEGO NA PRZYKŁADZIE PROJEKTU PRZYGOTOWANEGO DO KONKURSU W RAMACH PROGRAMU RAMOWEGO UE

Prowadzenie prac obejmujących ochroną dawne ośrodki działalności górniczej konieczne jest ze względu na historyczną wartość zachowanych obiektów i problem właściwego ich zabezpieczenia. Z kolei działania zabezpieczające, prowadzenie monitoringu i ochrona udostępnionych turystom nieczynnych wyrobisk i urządzeń wymagają prawidłowego zarządzania górnictwem obiektami dziedzictwa kulturowego, opartego na odpowiednich uregulowaniach prawnych. Opisany w artykule projekt ma na celu identyfikację, inwentaryzację i przedstawienie propozycji ogólnoeuropejskiego programu ochrony i zagospodarowania obiektów dziedzictwa górniczego, zlokalizowanych w różnych rejonach Europy. Program ten oprócz wyżej wspomnianych celów byłby też sposobem na aktywizowanie małych lokalnych społeczności, których funkcjonowanie łączyło się historycznie z przemysłem wydobywczym.

1. Wstęp

Niezbędnym aspektem polityki europejskiej, jest prawidłowa ocena jej wpływu na dziedzictwo kulturowe, obejmująca szeroką analizą powiązań i zależności pomiędzy różnymi dziedzinami aktywności lub pojawiającymi się zdarzeniami (np. zależność pomiędzy rolnictwem a odkryciami archeologicznymi lub pomiędzy stopniem zanieczyszczenia powietrza a pogarszającym się stanem obiektów technicznych). Kolejny aspekt związany jest z oceną rzeczywistego zainteresowania Europejczyków dobrami dziedzictwa kulturowego, a co za tym idzie, możliwością uzyskania środków finansowych na działania związane z ochroną i konserwacją zabytków zgodnie ze współczesnym ustawodawstwem [1].

* KGHM CUPRUM sp. z o.o. – CBR, Pl. Jana Pawła II 1, 50-136 Wrocław

Jako znaczący element dziedzictwa kulturowego kraju lub regionu należy uznać wszelkie ślady działalności ludzkiej w naturalnym środowisku fizycznym. Stanowią one źródła informacji o życiu i działaniach człowieka oraz historycznym rozwoju różnych rzemiosł, technik, technologii i sztuki. Ze względu na fakt, że zabytki będące miejscami o znaczeniu historycznym i kulturowym są zasobami nieodnawialnymi, gospodarowanie nimi musi opierać się na długoterminowej perspektywie. Łatwo też zauważyć, że zabytki i miejsca składające się na dziedzictwo kulturowe są dla wielu osób źródłem emocjonalnych i estetycznych przeżyć, a współczesne społeczeństwo może czerpać korzyści z ochrony i aktywnego korzystania z tego kulturowego dziedzictwa.

Stare kopalnie tworzą integralną część dziedzictwa archeologicznego, stając się świadectwem dawnej działalności górniczej. Obiekty podziemne zachowują ślady dawniej stosowanych metod urabiania, relikty urządzeń technicznych oraz obudów wyrobisk górniczych (zarówno metalowych jak i drewnianych). Natomiast w sąsiedztwie kopalni zlokalizowane są zazwyczaj zakłady przetwórstwa lub wzbogacania kopalin, obiekty infrastruktury hutniczej i budynki socjalne.

Sieć wyrobisk podziemnych rozwija się zgodnie z wykształceniem, budową i strukturą geologiczną złoża, (fałdy, uskoki, gniazda i żyły), często przecinając napotkane formacje geologiczne. Umożliwia to rozpoznanie występujących mineralizacji.

Wyeksploatowane ciała rudne pozbawione składników użytecznych, nadal zawierają szczątkowe ilości kopalin. Na tej podstawie możliwe jest określenie struktury podstawowej i mineralizacji złożowej podlegającej niegdyś eksploatacji.

Aktywność lokalnych społeczności związana z działalnością wydobywczą, przetwórczą czy hutniczą bardzo głęboko ingeruje w krajobraz regionów górniczych i znacząco wpływa na ich rozwój ekonomiczny. Istotę tego zagadnienia obserwujemy analizując archiwalne dokumentacje, bogatą ikonografię ale także zmiany w architekturze, wyposażeniu gospodarstw, w nazewnictwie i tradycjach kulturowych. W końcu po wstrzymaniu eksploatacji surowców, natura upomina się o swoje prawa i stare kopalnie służą dzisiaj jako schronienie dla fauny i flory (powracająca roślinność, grzyby, owady, pająki, drobne gryzonie). Możemy stwierdzić, że stare kopalnie stanowią znaczące dziedzictwo kulturowe, często nieznane społeczeństwu i obrońcom środowiska.

Górnice obiekty dziedzictwa kulturowego, takie jak zapomniane dawne wyrobiska, hałdy, czy ruiny zabudowań i urządzeń kopalnianych dają materialne świadectwo często wieloletniej historii rozwoju gospodarczego regionu. Stanowią one dowód obszernej wiedzy i umiejętności dawnych górników, którzy dysponując prymitywnymi (w stosunku do dzisiejszych) środkami od wczesnego średniowiecza wydobywali bogactwa tej ziemi. Duża liczba reliktyw dawnej eksploatacji górniczej na terenie Dolnego Śląska, ich niezaprzeczalna wartość historyczna i poznawcza, jak również brak opracowań dotyczących obecnego ich stanu, czyni koniecznym podjęcie działań zmierzających do dokładnej inwentaryzacji i dokumentacji tych obiektów.

Prowadzenie prac dotyczących dawnych ośrodków eksploatacji górniczej konieczne jest nie tylko ze względu na historyczną wartość zachowanych obiektów, lecz również z uwagi na konieczność właściwego ich zabezpieczenia, celem eliminacji stwarzanego przez nie w niektórych przypadkach zagrożenia, w szczególności dla ludzi i zwierząt. Z kolei odpowiednie działania zabezpieczające, monitoring i ochrona udostępnionych turystom nieczynnych wyrobisk w postaci podziemnych tras turystycznych m.in. w Złotym Stoku, Złotorzy, Kletnie i Kowarach oraz w Górach Sowich i Izerskich, są niezbędne do prawidłowego zarządzania górnictwem obiektami dziedzictwa kulturowego, połączonego z rozpowszechnianiem informacji na ich temat. Obok wyżej wymienionych pozytywnych przykładów ochrony dziedzictwa historycznego górnictwa dolnośląskiego istnieją problemy z właściwym, całościowym zabezpieczeniem i udostępnieniem zamkniętych w końcu ubiegłego wieku dwóch zagłębi górniczych usytuowanych w dużych i atrakcyjnych pod względem georóżnorodności strukturach geologicznych: Starego Zagłębia Miedziowego w niecce północnosudeckiej i Zagłębia Węgla Kamiennego w niecce śródsudeckiej. W ramach projektu autorzy chcą wyjść naprzeciw tym problemom i szczegółowo zinventaryzować zarówno same obiekty górnicze i geologiczne, jak też przedstawić techniki i technologie rewitalizacji środowiska oraz ewentualne możliwości wznowienia działalności górniczej zgodnej z zasadami zrównoważonego rozwoju.

2. Badania obiektów dziedzictwa kulturowego

Prowadzenie badań multidyscyplinarnych jest niezbędne w celu udowodnienia istotności badań naukowo-technicznych dla ochrony obiektów stałych (nieruchomych) symboli kulturowych i ich pochodnych jak również dla ochrony obiektów niestałych (ruchomych). Realizowane badania koncentrować się powinny na dostarczaniu wieloparametrowych analiz odnoszących się do informacji historycznych, wartości kulturowych, konstrukcji architektonicznych, rozwiązań technicznych i technologicznych jak i pochodzenia materiałów wykorzystywanych do budowy.

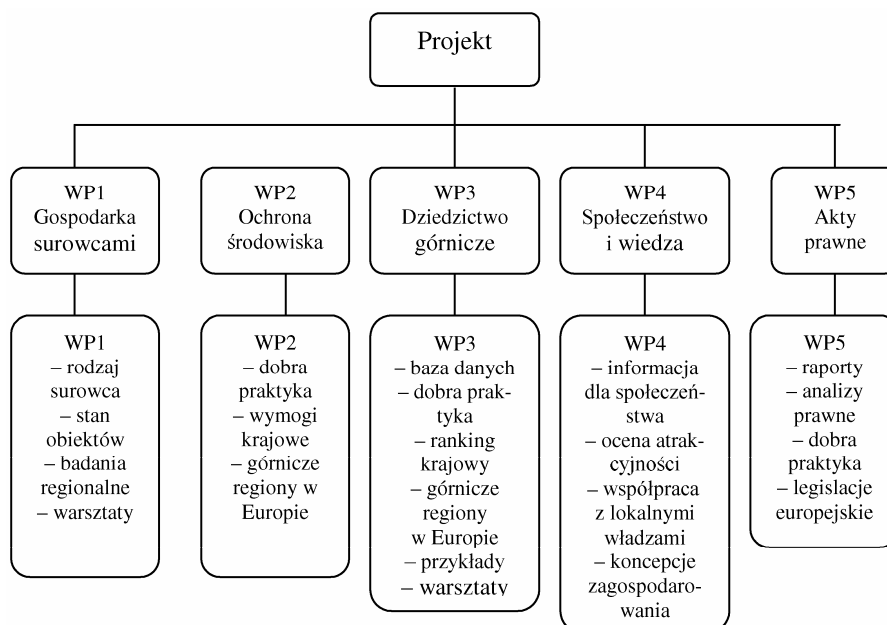
Wyniki przeprowadzanych badań dostarczą nam również informacji dotyczących czynników środowiskowych, negatywnie wpływających na kondycję dóbr kulturowych, form monitoringu, a także wskazówek dotyczące poprawności działań zapobiegających niszczeniu wszelkich obiektów i urządzeń oraz możliwości ich udostępniania [2].

Badania z zakresu ochrony obiektów należących do dziedzictwa kulturowego wniosą wkład szczególnie w realizację europejskiej inicjatywy CAFE (Czyste powietrze dla Europy), wywodzącej się z dyrektywy „Jakość Europejskiego Powietrza”. Dyrektywa ta wyraźnie określa skutki wpływu zanieczyszczeń powietrza na zabytki dziedzictwa kulturowego oraz przedstawia działania społeczeństwa poprzez realizację programu „Culture 2000” i wykorzystanie Funduszy Strukturalnych.

3. Struktura proponowanego projektu

Projekt ma na celu przyczynienie się do wzrostu liczby regionów uczestniczących w ochronie przemysłowego dziedzictwa kulturowego poprzez identyfikację, restrukturyzację i eksploatację istniejących obiektów i górniczych tras turystycznych. Zwraca on również uwagę na możliwość połączenia wszystkich działań w obrębie poszczególnych regionów związanych z turystyką górniczą, co mogłoby przyczynić się do wzrostu ekonomicznego podupadłych terenów górniczych i tchnięcia w nie nowego turystycznego życia [3].

Projekt proponuje rozwój europejskiej platformy/sieci, która miałaby zajmować się ochroną górniczego dziedzictwa kulturowego na historycznych terenach. Wymaga to zaangażowania kilku pokrewnych górnictwu dziedzin takich jak: geologia, ekologia, metalurgia, archeologia. Projekt definiować będzie sposoby konserwacji i strategię ochrony poszczególnych zabytków. Ostatni punkt projektu poświęcony jest koncepcji utworzenia strony internetowej z dokładnymi informacjami na temat lokalizacji obiektów, ze zdjęciami i pozostałymi ważnymi informacjami. Schemat zadań przewidzianych do realizacji w projekcie przedstawia rys. 1.

Rys. 1. Schemat blokowy projektu

Fig. 1. Block chart of the project

Projekt bazy danych i wirtualna promocja europejskich terenów górniczych ze znaczącymi zabytkami mogą przyczynić się również do wsparcia działalności nowych muzeów i centrów techniczno – naukowych na terenach które potrzebują rozgłosu. Czynne kopalnie również mogą połączyć się we wspólnej europejskiej kooperacji mającej na celu opiekę nad dziedzictwem kulturowym głównie dzięki bezpośrednim kontaktom ze związkami zawodowymi i aktualną tematyką górnictwa. Zintegrowany i zrównoważony dostęp udziałowców kopalń (lokalne władze, środowisko biznesowe) do projektu to podstawa sukcesu. Górnicze dziedzictwo kulturowe będzie promowane w odmienny sposób w poszczególnych częściach Europy.

Wiedza na temat życia dawnych górników jak i całych społeczności związanych z regionami górnymi powinna być chroniona i przekazywana nowym pokoleniom. W projekcie uczestniczy 17 partnerów z różnych krajów europejskich związanych z tradycjami górnymi: Belgii, Francji, Grecji, Włoch, Polski, Portugalii, Słowacji, Hiszpanii i Wielkiej Brytanii. Projekt promuje ogólnoeuropejskie działania związane z ochroną dziedzictwa geologicznego i górniczego, skierowane na opracowanie nowych perspektyw dla regionów górniczych, w tym na rozwój turystyki tematycznej.

3.1. WP 1. Gospodarka surowcami

Celem prac realizowanych w ramach tego pakietu będzie:

- określenie strat złożowych i ekonomicznych w wyniku zaniechania eksploatacji węgla kamiennego w Dolnośląskim Zagłębiu Węglowym,
- podanie warunków reeksploatacji złóż rud metali nieżelaznych,
- wskazanie nowych procesów przeróbki,
- charakterystyka techniki monitoringu i rekultywacji dawnych obszarów górniczych,
- opis nowych technologii reaktywacji działalności górniczej, zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju.

Praca realizowana będzie wielokierunkowo i zostanie dostosowana do rodzaju surowca. Obejmie swoim zasięgiem teren Dolnego Śląska. W odniesieniu do węgla kamiennego przedstawiona zostanie charakterystyka procesu likwidacji kopalń. Przedstawione zostaną analizy strat złożowych w wyniku zaniechania eksploatacji. Zostaną rozważone możliwości ponownej eksploatacji złóż dla ożywienia gospodarki regionu oraz określone warunki, jakim musi odpowiadać nowy sposób zagospodarowania złóż. Pokazane zostaną symulacje spodziewanych efektów ekonomicznych wynikłych z reaktywacji kopalń.

W obszarze Dolnośląskiego Zagłębia Węglowego zinwentaryzowane zostaną historyczne obiekty górnicze oraz najciekawsze elementy geologiczne i geomorfologiczne. Wykonane zostaną analizy możliwości rewitalizacji terenów pogórnich i ewentualnej reaktywacji górnictwa węgla kamiennego i towarzyszących mu surowców skalnych (rys. 2).

Rys. 2. Hałdy w Wałbrzychu

Fig. 2. Heaps in Walbrzych

W odniesieniu do złóż metali nieżelaznych pokazane zostaną obiekty historycznego Zagłębia Miedziowego położonego w Niece Grodzieckiej i Złotoryjskiej, w tym kopalnie Konrad, Lena, Nowy Kościół, Lubichów (rys. 3).

Rys. 3. Obiekty ZG Konrad

Fig. 3. Konrad mine objects

Zinwentaryzowane zostaną także historyczne kopalnie odkrywkowe surowców mineralnych wraz z istniejącą infrastrukturą. Dokonane zostaną analizy możliwości reaktywacji i rewitalizacji historycznych obiektów górniczych. Przykładem nieczynnej kopalni jest kopalnia rud niklu w Szklarach. Pokazana zostanie historia eksploatacji złoża, stan obecny obiektu, przeprowadzona zostanie analiza stanu aktualnego złoża oraz opracowane warunki jego reeksploatacji. Pokazane zostaną również nowe możliwości wydobywania i przeróbki kopaliny wynikłe z rozwoju technologicznego i stosowania wydajniejszych metod. W znaczącej części pokazane zostaną możliwości przeróbki materiałów odpadowych i pozyskania z nich metali.

Najważniejsze działania realizowane w ramach tego WP to:

- zestawienie i charakterystyka historycznych obiektów górniczych w odniesieniu do węgla kamiennego i rud metali nieżelaznych na terenie Dolnego Śląska,
- charakterystyka procesu likwidacji kopalń węgla kamiennego i kopalń miedzi w regionie,
- opracowanie warunków reeksploatacji poszczególnych obiektów,
- określenie możliwości przeróbki odpadów i pozyskania z nich metali oraz surowców wtórnych.

3.2. WP 2. Ochrona środowiska

Celem prac realizowanych w ramach tego pakietu roboczego będzie:

- ocena stanu zagrożeń dla środowiska wynikłych z historycznej eksploatacji rud miedzi i węgla kamiennego w regionie,
- zabezpieczenie przed degradacją środowiska wodnego, krajobrazu i powietrza (BAT – Best Available Technique, BREF – Best Available Techniques Reference Dokument),
- wskazania odnośnie metod monitoringu.

Tematem pracy będzie ochrona wszystkich elementów środowiska w rejonie historycznych zagłębi górniczych na Dolnym Śląsku – rejonie szczególnie poddanym działalności górniczej od zarania dziejów. W pracy zostaną zidentyfikowane miejsca powstawania zagrożeń dla środowiska związane z historycznym górnictwem. Przedstawione zostaną sposoby zabezpieczeń i ocena ich skuteczności. Przedstawione zostaną stare obiekty, które są już zagospodarowywane bądź ich rewitalizacja jest zaawansowana.

Realizacja pracy prowadzona będzie w następujących etapach:

- identyfikacja obiektów i zagrożeń,
- ciągłość systemów monitoringowych i okres ich funkcjonowania w odniesieniu do okresu życia obiektu,
- odtworzenie historii występowania zagrożeń i zastosowanych sposobów eliminacji skutków,

- zapobieganie negatywnym skutkom eksploatacji podziemnej na obiekty powierzchniowe,
- monitoring zagrożeń pochodzących z niestabilności górotworu,
- ocena zagrożeń dla eksploatacji oraz elementów środowiska,
- ocena stanu rewitalizacji obszarów wyłączonych z działalności górniczej.

Przedmiotem badań będą takie historyczne obiekty przemysłowe jak:

- kopalnie podziemne,
- zakłady wzbogacania rud miedzi,
- zakłady przeróbcze i huty,
- składowiska odpadów,
- ciągi transportowe,
- inne ciągi technologiczne wytwarzania dodatkowych produktów i odpadów,
- obiekty pozostałe.

Obiekty, układy transportu i ciągi technologiczne analizowane będą w aspekcie potencjalnych zagrożeń dla komponentów środowiska takich jak: krajobraz, powietrze, wody. W tych też kategoriach ocenione zostaną systemy monitoringowe obiektów działających oraz tych, których aktywność została zakończona (rys. 4).

Rys. 4. Teren po eksploatacji odkrywkowej KWB Sieniawa

Fig. 4. Old open pit KWB Sieniawa

Działania podejmowane w ramach tego pakietu obejmują:

- plany rozmieszczenia obiektów,
- opis istniejących systemów monitoringu środowiska i wpływu eksploatacji podziemnej złóż na powierzchnię terenu,
 - ocenę stosowanych rozwiązań w zakresie oddziaływania na środowisko,
 - opis potencjalnego wpływu na regiony sąsiednie,
 - wnioski dotyczące zmian mających spowodować poprawę stanu środowiska w regionie,
- dokonanie kompleksowej oceny środowiska w regionie, wynikłej z historycznej eksploatacji górniczej,
- scenariusze rewitalizacji terenów pogórnich i oddziaływania historycznych obiektów górniczych na środowisko,
- ukierunkowanie prac naukowo-badawczych i technicznych.

3.3. WP 3. Dziedzictwo górnicze

Celem prac realizowanych w ramach tego pakietu będzie:

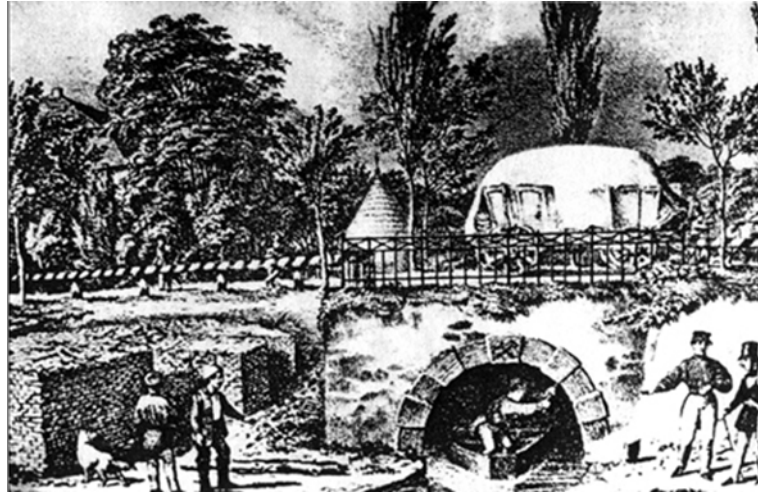
- zebranie informacji o czynnych i nieczynnych, odkrywkowych i podziemnych obiektach górniczych o charakterze zabytkowym zlokalizowanych na terenie Dolnego Śląska,
- analiza i uszczegółowienie zebranych informacji pod kątem obecnej lub potencjalnej przynależności wytypowanych obiektów górniczych do jednostek dziedzictwa kulturowego,
- dokonanie charakterystyki wybranych obiektów pod kątem ich historycznego i turystycznego znaczenia dla regionu, walorów architektonicznych, geologicznych, górniczych, ekologicznych oraz ochrony unikalności dziedzictwa kulturowego, które stanowią lub będą mogły stanowić w przyszłości.

Kompleksowej analizie, w ramach której prowadzone będą studia materiałów archiwalnych oraz wizyty terenowe dla potrzeb zweryfikowania posiadanych informacji i analizy stanu istniejącego, poddane zostaną regionalne obiekty górnicze o charakterze zabytkowym. Na terenie Dolnego Śląska zidentyfikować można około 30 górniczych obiektów posiadających dużą wartość historyczną. Są to obiekty mogące być w przyszłości elementami dziedzictwa kulturowego z zakresu wydobywania kopalin, przedstawione na rys. 5–7.

W ramach pracy wyspecyfikowane zostaną obie grupy tych obiektów, opracowane zostaną założenia ich dalszego zabezpieczenia, zagospodarowania i promocji.

Działania w ramach tego pakietu to:

- ocena istniejących i potencjalnych górniczych obiektów o charakterze zabytkowym na terenie Dolnego Śląska,

Rys. 5. Lisia Sztolnia w Walbrzychu, transport węgla łodziami

Fig. 5. Fox tunnel in Walbrzych, boat transport of coal

Rys. 6. Średniowieczna sztolnia Marie Agnes w Bystrzycy k. Świdnicy

Fig. 6. Medieval tunnel Marie Agnes, Bystrzyca near to Swidnica

Rys. 7. Sztolnia Złotych Wołów w Górze Chełmiec k. Wałbrzycha

Fig. 7. Tunnel of gold oxes, Hilly Chełmiec close to Wałbrzych

➤ zestawienie tych obiektów pod kątem ich przynależności do jednostek dziedzictwa kulturowego z dziedziny górnictwa i tworzenia nowych punktów turystycznych o tym charakterze oraz ich ochrony i promocji.

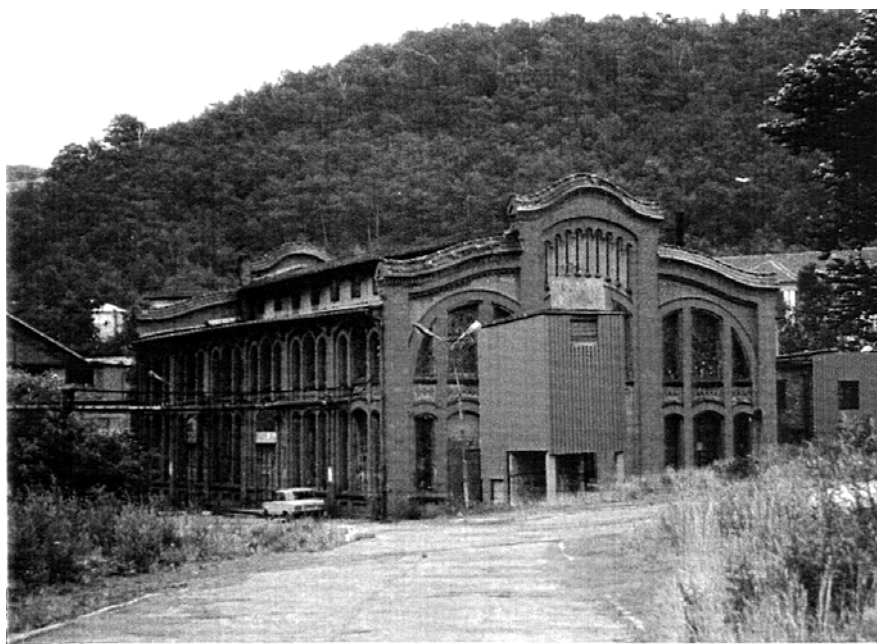
Obiekty górnicze o znaczeniu zabytkowym na Dolnym Śląsku, jako elementy dziedzictwa kulturowego, pełnić będą funkcję integracyjną, budując poczucie tożsamości regionalnej i narodowej. Zachowanie, odbudowa i ochrona tych obiektów wraz z ich otoczeniem wpłyną na rozwój współpracy regionalnej i ponadregionalnej oraz kształtowania odpowiedzialnej turystyki kulturowej. Wynikiem prac będzie zinventaryzowanie i udokumentowanie pozostałości dawnych robót górniczych na Dolnym Śląsku, stanowiących źródło wiedzy o rozwoju techniki eksploatacji górniczej oraz wykreowanie regionalnych produktów turystyki kulturowej.

3.4. WP 4. Społeczeństwo i wiedza

Celem prac realizowanych w ramach tego pakietu będzie:

- weryfikacja i uzupełnianie wiedzy społeczności lokalnych o występujących na ich terenie zabytkowych obiektach górniczych i atrakcyjnych elementach geologicznych i krajobrazowych,
- zbilansowanie koncepcji zagospodarowania terenów pogórnich w wybranych gminach, z wykorzystaniem ich walorów geologicznych i krajobrazowych,
- rozwój turystyki górniczej i geologicznej, aktywizującej społeczności lokalne i generującej nowe miejsca pracy.

Intensywnie prowadzone na przestrzeni wieków górnictwo dolnośląskie koncentrowało się przede wszystkim na Przedgórzu Sudeckim, w obrębie starych średnowiecznych miasteczek, których nazwy niejednokrotnie pochodzą od wydobywanych tam kruszców i surowców. W tych miejskich gminach przeprowadzona byłaby seria spotkań-warsztatów z ich mieszkańcami, ukazujących bogactwo ich dziedzictwa górniczego i towarzyszących mu atrakcyjnych elementów geologicznych i krajobrazowych (rys. 8–10).

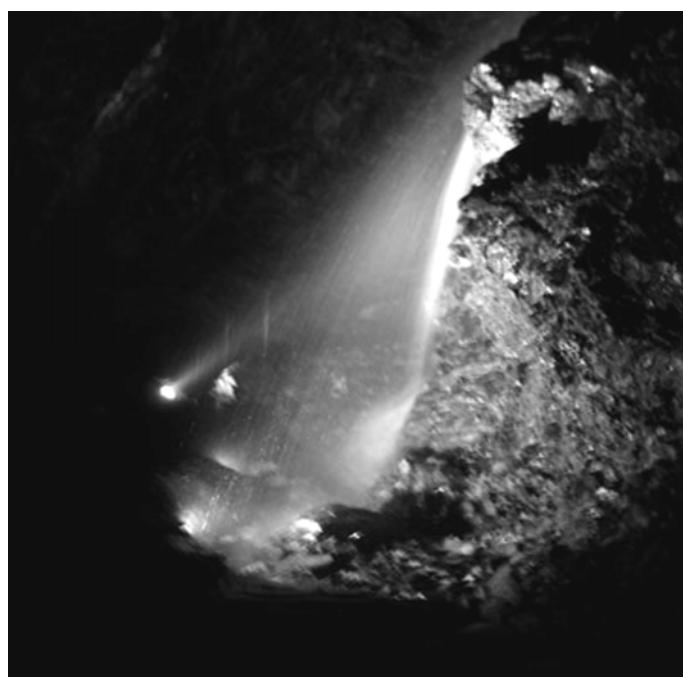
Rys. 8. Stara stolarnia KWK Victoria w Wałbrzychu

Fig. 8. Old carpenter's shop, KWK Victoria in Walbrzych

Rys. 9. Kopalnia barytu w Stanisławowie

Fig. 9. Barite mine in Stanislawow

Rys. 10. Wodospad w kopalni złota w Złotym Stoku

Fig. 10. Waterfall in gold mine Zloty Stok

Wykorzystując nasze doświadczenie zaprezentowalibyśmy mieszkańcom tych gmin stosowane sposoby rozwoju turystyki górniczej i geologicznej, łącznie z ich uwarunkowaniami infrastrukturalnymi. W prezentacjach tych opieralibyśmy się na studiach konkretnych przypadków, jak Złoty Stok i Łęknica.

Stosując metodę „burzy mózgów” chcielibyśmy zachęcić wybrane społeczności lokalne do aktywnego zbilansowania wszystkich możliwych koncepcji zagospodarowania występujących tam terenów pogórnich, wykorzystujących nie tylko pozostałe obiekty górnicze ale także występujące w pobliżu walory geologiczne i krajobrazowe.

Działania podejmowane w ramach tego pakietu obejmują:

- raporty oceny atrakcyjności turystyki górniczej i geologicznej w wybranych gminach Przedgórza Sudeckiego,
- warsztaty aktywizujące społeczności lokalne do rozwoju turystyki górniczej i geologicznej oraz tworzenia nowych miejsc pracy.

Obiekty górnicze o znaczeniu zabytkowym na Dolnym Śląsku, jako elementy dziedzictwa kulturowego, pełnić będą funkcję integracyjną, budując poczucie tożsamości regionalnej i narodowej. Zachowanie, odbudowa i ochrona tych obiektów wraz z ich otoczeniem wpłyną na rozwój współpracy regionalnej i ponadregionalnej oraz na kształtowanie odpowiedzialnej turystyki kulturowej. Wynikiem prac będzie aktywizacja społeczności lokalnych oraz stymulowanie rozwoju turystyki górniczej i geologicznej tj. geoturystyki, promującej wielowiekowe dziedzictwo cywilizacyjne Dolnego Śląska.

3.5. WP 5. Akty prawne

Celem pracy realizowanej w ramach tego pakietu będzie:

- analiza stanu prawnego w Polsce na tle regulacji europejskich i opracowanie propozycji podręcznika „best practices” w dziedzinie ochrony dziedzictwa górniczego i ochrony złóż,
- określenie propozycji zasad rejestracji i klasyfikacji obiektów pretendujących do grupy określonej w temacie WP 3 Dziedzictwo górnicze,
- określenie stanu prawnego ww. obiektów (w tym ustalenie praw własności, zakresu zastrzeżeń ochrony i wsparcie przy opracowywaniu planów przestrzennego zagospodarowywania z uwzględnieniem ochrony obiektów grupy WP 3 Dziedzictwo górnicze,
- opracowanie propozycji regulacji prawnych (w tym przepisów bezpieczeństwa) określających zasady funkcjonowania obiektów górniczych dla ruchu turystycznego czy dydaktycznego w strukturach historycznych kopalń (szczególnie podziemnych),

Celem pracy będzie zaproponowanie (inicjatywa legislacyjna) regulacji prawnych (konsensusu prawnego) dla jednorodnego systemu rejestracji, klasyfikacji i oceny znaczenia obiektów dziedzictwa kulturowego (m.in. pod kątem możliwości aplikowania

o środki budżetowe na przyszłą działalność). Realizacja tematu wymagać będzie wykonania analizy obowiązujących przepisów i ich skutków dla różnych form projektowanej działalności w blokach WP 1 do WP 5. W oparciu o wyniki prac inwentaryzacyjnych (tematy WP 1 do WP 4) zakłada się ustalenie optymalnych formuł technicznych i prawnych zabezpieczania obiektów dziedzictwa technicznego jak i nie mieszczących się w wykazie do ochrony jako dziedzictwo techniczne i kulturowe.

Działania w ramach tego pakietu to:

- raport – propozycja kompleksowych ogólnounijnych regulacji prawnych (w tym przepisów bezpieczeństwa) określających zasady funkcjonowania obiektów górniczych dla ruchu turystycznego czy dydaktycznego w strukturach historycznych kopalń (szczególnie podziemnych),
- określenie zasad rejestracji i klasyfikacji obiektów pretendujących do zaliczenia do grupy określonej w temacie WP 3 Dziedzictwo górnicze w ramach EU,
- opracowanie monografii i website,
- wsparcie legislacyjne, merytoryczne, techniczne i logistyczne dla gmin posiadających obiekty dziedzictwa kulturowego, złoża itp. przy procedurach opracowywania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego,
- podręcznik „best practices”.

Na obszarze Dolnego Śląska (i podobnie w całej południowej Polsce) istnieje wiele kopalń, z których najstarsze pochodzą z czasów średniowiecza i tylko znikoma ich ilość jest mniej lub bardziej profesjonalnie „zagospodarowana”. Wiele górniczych obiektów mających duże znaczenie z punktu dziedzictwa kulturowego jest odkrywanych i eksplorowanych przez grupy amatorów, co stwarza niebezpieczeństwo zniszczenia ich substancji, ale może także stanowić bezpośrednie zagrożenie dla samych samozwańczych badaczy. Ciągłe znaczna ilość obiektów nie posiada stosownej dokumentacji dla ich zagospodarowania.

Odrębnym zagadnieniem/problemem jest techniczna działalność z zastosowaniem techniki górniczej do budowy podziemnych wyrobisk (obiektów) podczas II wojny światowej, wykorzystywanych do najrozmaitszych celów. Szereg z nich wymaga przeprowadzenia prac poszukiwawczych dla określenia ich lokalizacji.

O ile w okresie ostatnich kilkudziesięciu lat podczas przeprowadzonych procesów likwidacji kopalń doprowadzano do ustalania sukcesorów prawnych dla ww. jednostek, to w przypadku starszych obiektów ich stan prawny jest bardzo różny, często trudny do jednoznacznego zdefiniowania. Utrudniać to może przyszłe ich wykorzystanie.

W Polsce na 2500 gmin tylko niewielka ich liczba (50) ma opracowany oraz zatwierdzony plan zagospodarowania przestrzennego – jeden z podstawowych dokumentów gwarantujących zabezpieczenie nienaruszalności obiektów przeznaczonych do ochrony, ale też będący materiałem wyjściowym do zrównoważonego rozwoju na poziomie gminy.

Powyższy stan jest konsekwencją wielu czynników, jednym z nich wg autorów jest niedostateczny rozwój społeczeństwa obywatelskiego. Przedstawiany program, oprócz ww. wspomnianych celów, byłby też sposobem na aktywizowanie małych lokalnych społeczności.

4. Podsumowanie

Niektóre obowiązujące rozporządzenia i akty prawne umożliwiają ochronę dziedzictwa górniczego. Bardzo często są one niekompletne, nawet jeśli nowe orzecznictwo otwiera drogę do gruntownej przeróbki tekstów legislacyjnych. W rzeczywistości grabież bogactwa związanego z historią prac geologiczno-górnich rozszerza się przez presję komercyjną wywołaną giełdami minerałów, staroci, przedmiotów archeologicznych czy prostym skupem złomu. Uważa się jednak, że istniejące rozporządzenia legislacyjne pozwalają aktualnie na skuteczną ochronę dziedzictwa górniczego. Zarówno podziemne jak i powierzchniowe obiekty związane z działalnością górnictwem uwzględnione są w tych rozporządzeniach. Nietrudno jednak zauważyć, że wprowadzenie w życie odpowiednich rozporządzeń uwarunkowane jest niekiedy dobrą wolą lokalnych działaczy i urzędników pracujących w różnych sektorach.

Rozwiązanie problemu obejmującego dziedzictwo górnicze wymaga wysiłku związanego z ograniczeniem prac terenowych prowadzonych bez odpowiednich zezwoleń, zaangażowania odpowiednich służb archeologicznych i kontroli giełdy minerałów.

Doświadczenie i praktyka wykazuje, że ochrona instytucjonalna i fizyczna obiektów górniczych odbywa się poprzez szeroką współpracę obejmującą geologów, górników, miłośników przyrody, archeologów i wspólnot lokalnych. Polityka związana z ochroną dziedzictwa górniczego powinna mieć na uwadze przeciwdziałanie praktykom handlu obiektami mającymi dużą wartość kulturową.

W rozwijającym się na arenie światowej wyścigu po korzyści, niezbędnym będzie jak najszybsze opracowanie i zharmonizowanie zbioru ustaw prawnych dotyczących tego zagadnienia. Odpowiednie zapisy powinny uwzględniać stan aktualny w sposób jak najbardziej prawidłowy i rzeczowy, pozwalający na objęcie dziedzictwa górniczego solidną treścią legislacyjną. Takie uwarunkowania umożliwią właściwe zarządzanie górnictwem dobrem kulturowym. Niekiedy potrzebne są w tym zakresie rozwiązania dość radykalne.

Mając na uwadze powyższe, możemy przypuszczać, że realizacja przedstawionego projektu jak i uzyskane wyniki będą pomocne przy opracowywaniu przez KE odpowiednich rozwiązań formalno-prawnych pozwalających na skuteczną ochronę europejskiego dziedzictwa górniczego.

Literatura

- [1] Council of Europe, *European Convention on the Protection of the Archaeological Heritage*. Council of Europe Report, Granada, Spain, 1984.
- [2] FERAUD J., MARTINS L. , PHILIPPON J., BARGE H., *Les impératifs de valorisation économique et touristique du patrimoine représenté par d'anciens sites miniers*. Actes du Congresso International sobre Geologico e Minero, Beja, Portugal, 2001.
- [3] Konsorcjum Projektu, *Inicjatywa europejskiego dziedzictwa górniczego*. Szkic projektu (praca niepublikowana), 2007.

European geological and mining heritage preservation in the project of Framework Program EU

It is necessary to lead the works involved the old mining activities sites on account of their historical value and problems with their conservation. All protection actions, monitoring and tourist opening of the closed excavations and facilities need the right management, based on convenient legislation. The project described in the paper has as a goal to identifying, making inventory and bringing forward the proposal of the pan European programme of the mining heritage protection and management. It covers all objects placed in different European regions. This programme would be helpful to stir to activity the local communities.